

a

L'EDITORIAL

Els morts oblidats de la Transició

En història, les continuïtats pesen més que els canvis. Fins i tot en moments de canvi. Això, per exemple, cada vegada resulta més evident pel que fa a la Transició espanyola a la democràcia. La dictadura es va acabar, sí, i de manera incruenta, sí. Però moltes impunitats del poder van continuar soterradament, amb botxins i víctimes. Així ho testimonia la recerca que ha fet el doctor en història contemporània David Ballester en relació a les, per dir-ho eufemísticament, males praxis policials. Si hem de ser més clars: assassinats. Molts.

Aquesta recerca mostra la continuïtat d'un estat de dret clarament deficient en dos sentits: en uns fets criminals escandalosos (134 morts per violència policial entre el decés al llit del dictador Franco el novembre del 1975 i el desembre del 1982, un cop els socialistes ja havien pujat al poder) i en l'opacitat que encara perdura a l'hora d'accedir als arxius per posar-hi llum. En la majoria de casos, aquest investigador ha hagut de tirar la tovallola sense poder aclarir exactament com va anar

cada mort. ¿Com pot ser que quan ens acostem als 50 anys de la fi de la dictadura encara hi hagi aquesta manca de transparència als arxius policials i militars? ¿A qui es protegeix? A la democràcia segur que no. Als morts, encara menys. És un dèficit clamorós de l'estat de dret que encara no es pugui fer memòria, i ja no diguem justícia, a tantes víctimes innocents, no ja del franquisme (que també), sinó dels mateixos inicis de

Per a moltes famílies, la impunitat policial entre el 1975 i el 1982 és un malson esfereïdor que perdura

la democràcia. Per a moltes famílies és un malson esfereïdor que perdura, inacabable.

Aquella va ser una Transició pacífica, pactada, sense revolució, però hi va haver violència. Molta. És prou coneguda la d'ETA, esclar. Ho és molt menys, en canvi, la violència d'estat, d'un estat que va permetre que molts agents de la policia i la Guàrdia Civil continuessin actuant al marge de la nova legalitat democràtica, en la més absoluta i lamentable impunitat. Els

seus comandaments, en molts casos militars, els van encobrir. Van seguir practicant la tortura, van seguir actuant com si el carrer fos seu, van seguir amb el *gallet fàcil*. La gran majoria de morts a les seves mans van ser menors de 30 anys. Anar a una manifestació podia suposar perdre la vida. Fins i tot hi va haver una víctima de 2 anys! I de tot això ningú no n'ha passat comptes. Molts casos, de fet, resten en l'oblit. El famós pacte de silenci de la Transició té a veure amb això. Silenci sobre les barbaritats del règim franquista, algunes de les quals es van allargar en democràcia.

Un encobriment que s'ha perpetuat amb els arxius tancats amb pany i forrellat. Les lleis de la memòria històrica són també la història d'un fracàs. Sempre han quedat a mitges. Mai era el moment, calia mirar endavant, girar full. La llei que volia impulsar el govern Sánchez de moment resta també aparçada en un calaix. La por a la reacció d'una dreta intransigent i històricament revisionista, incapaç de fer creu i ratlla amb el passat dictatorial, és un llast que continua paralizant la democràcia espanyola.

01 i 02. Policia antiavalots a Madrid el 22 de juliol de 1977 i l'1 de maig de 1980. EFE

“Cap jutge reconeixerà que la policia és terrorista”

134 persones van morir víctimes de la violència policial durant la Transició, entre 1975 i 1982

SÍLVIA MARIMON MOLAS
BARCELONA

L'historiador David Ballester ha posat nom i cognom a les víctimes de la violència policial que hi va haver durant la Transició espanyola. Segons Ballester, del 20 de novembre del 1975 al 2 de desembre del 1982, 134 persones van morir per culpa d'una mala actuació policial. Eren homes i dones innocents i les seves morts, precisa l'historiador, són responsabilitat de l'Estat: “Aquests agents formaven part de l'aparell de l'Estat i actuaven sota les ordres de comandaments policials i responsables polítics. No és que l'Estat perseguís aquestes víctimes ni que ordenés matar-les, però és responsable dels errors i crims comesos pels seus funcionaris”. Ballester, doctor en història contemporània per la Universitat

Autònoma de Barcelona, documenta i contextualitza totes aquestes morts a *Las otras víctimas. La violencia policial durante la Transición (1975-1982)* (Prensas de la Universidad Zaragoza).

Fa temps que se sap que la Transició no va ser un conte de fades. Hi va haver violència. Molta. Tanmateix, és un capítol ple de claroscurs perquè costa molt tenir xifres i dades sobre les morts i sobre quines van ser les conseqüències per als perpetradors, perquè és gairebé impossible accedir als arxius policials i penitenciaris. “Consultar aquests arxius és una batalla que ja he donat per perduda”, diu l'historiador. En aquest sentit, Ballester ha fet una tasca ingent per documentar totes aquestes morts i al final del llibre adjunta un annex amb fitxes individualitzades dels que van tenir la mala sort de creuar-se amb la policia. “Són ciutadans

Context
L'historiador David Ballester documenta els morts en un llibre

Impunitat
La policia estava per sobre de la llei i això es va perpetuar a la Transició

que van perdre la vida de manera absurda, en un control, en una discussió, en una persecució...”, afirma Ballester. Aquells anys anar a una manifestació era arriscar-se a morir, a perdre un ull o a ser apallissat. Hi va haver morts als carers però també en controls policials, víctimes de l'anomenat *gallet fàcil*: primer dispara i després pregunta, i també persones que no van sobreviure a les tortures. Tantes morts, segons l'historiador, s'expliquen perquè, mort el dictador, hi va haver continuïtat en l'estructura, la composició i el funcionament de la policia.

“Hi havia hàbits enquistats i això es va traduir en una alta xifra de víctimes. El 80% de les víctimes mortals per tortura es van produir el 1981, és a dir, durant el tram final de la Transició”, assegura Ballester. Durant la dictadura, l'objectiu de la policia era molt clar:

“Liquidar qualsevol oposició, i els mitjans per aconseguir-ho no eren importants. La policia estava per sobre de la llei i aquesta situació de privilegi es va perpetuar durant la Transició”, afirma. La majoria de les víctimes eren homes, 123 –per 11 dones– i molt joves: un 68% dels morts tenien menys de 30 anys. Hi ha també diferències territorials: el País Basc lidera les xifres de morts, 40, és a dir, un 30%. Després ve Madrid, amb 22 casos; Andalusia, amb 19, i Catalunya, amb 18.

Continuïtat policial franquista

El fet que no hi hagués depuració ni canvis va tenir greus conseqüències. “Eren mals professionals, mal pagats i mal comandats. Els comandaments eren militars fins que els van obligar a sortir-ne el 1986”, explica l'historiador. No hi havia gaire “sensibilitat democràtica”: “Després de la mort de Franco es van

promoure membres de la Brigada Político-Social [el malson de molts antifranquistes per les tortures que va perpetrar] i no es va ni plantejar una depuració –assegura l'historiador–. La unitat antidisturbis creada pels franquistes i que va protagonitzar autèntiques barbaritats no es va dissoldre, no la van canviar fins a finals dels anys 80, quan s'havien de fer els Jocs Olímpics i els preocupava la imatge”.

Ballester espera que les dades que aporta el llibre serveixin perquè totes aquestes morts es tinguin en compte en la nova llei de memòria democràtica espanyola, que de moment és en un calaix sense data per tornar a la taula. L'altre objectiu és donar veu a les famílies de les víctimes. “Moltes es queixen que mai ningú els ha demanat perdó ni si necessitaven cap ajuda. L'Estat se n'ha rentat les mans i se'ls ha faltat al respecte. Ho va fer Jorge Fernández Díaz, per exemple, quan era ministre de l'Interior i va dir que eren víctimes col·laterals”.

Entre les víctimes també hi ha infants. Juan Félix Domínguez tenia dos anys quan, el 1983, tornava amb la família d'un dinar a Valmojado (Toledo) i la Guàrdia Civil, que havia establert un control a la carretera, els va metrallar. Ballester distingeix entre víctimes de tortura, víctimes al carrer i víctimes del gatell fàcil. Un dels casos que més han impactat l'historiador

és un que va succeir a Almeria el maig del 1981. Tres joves –Luis Montero, Juan Mañas i Luis Cobos– viatjaven des de Cantàbria fins a Pechina, un poble d'Almeria, per anar a la comunitat de Francisco Mañas, el germà petit del Juan. El 9 de maig, ja cap al capvespre, els van detenir en una botiga de Roquetas de Mar. L'endemà van aparèixer tots tres dins d'un cotxe, calcinats, desmembrats i amb múltiples orificis de bala.

La impunitat dels perpetradors

Dels guàrdia civils implicats en la mort dels tres joves només tres van anar a judici: el tinent coronel Carlos Castillo Quero, que va ser condemnat a 24 anys de presó per homicidi (no per assassinat), i el tinent Manuel Gómez Torres i el guàrdia Manuel Fernández Llamas, condemnats a quinze i dotze anys amb l'atenuant d'obediència deguda. Cap d'ells va complir la totalitat de la condemna, van sortir molt abans, i els primers anys no els van passar en una presó sinó en una caserna militar. Quan aquest tracte de favor es va denunciar a la premsa, els van traslladar a un centre penitenciari, on igualment van tenir condicions especials. “Si no hagués estat per la premsa, tot aquest cas s'hauria tapat”, opina Ballester.

L'advocat de l'acusació, Darío Fernández, també va tenir un paper crucial. En aquell moment era arris-

cat assenyalar els cossos de seguretat. “Li van posar una bomba sota el cotxe i vivia en una cova mentre va durar el judici. Un amic li portava el menjar”, recorda Ballester. “El tinent coronel Castillo Quero, que havia tingut problemes psicològics i amb la beguda abans del crim, quan estava destinat a Barcelona, només va complir deu anys –detalla l'historiador–. A més, tots ells van cobrar una generosa pensió procedent dels fons reservats del ministeri de l'Interior”. Castillo Quero va morir a causa d'un infart el 1994 als 60 anys, a Còrdova, on treballava com a responsable de comptabilitat per a diverses empreses. El seu enterrament també va ser controvertit perquè hi van assistir el governador militar de Còrdova, el general Ramón Serrano Rioja, i el cap de la Comandància de la Guàrdia Civil de la ciutat, el tinent coronel Rafael Catalán. Tots dos hi van anar vestits d'uniforme.

“Les famílies volen que se'ls declari víctimes del terrorisme de l'Estat i que es jutgi els culpables, però no ho veig possible, cap jutge reconeixerà que la policia és terrorista. Però amb tota la informació i les dades que dono al llibre es poden donar més arguments perquè la llei empari aquestes famílies, se les indemnitz i hi hagi un reconeixement explícit, cosa que ja fan algunes comunitats autònomes”, conclou Ballester. —

Víctimes de la policia

Juan Gabriel Rodrigo Knafo

Rodrigo Knafo tenia 19 anys quan, perseguit a Tarragona per la policia, “va caure” daltabaix d'un terrat. Fill d'un represaliat i exiliat de la Guerra Civil, el 5 de març del 1975 participava en una manifestació de treballadors de l'empresa Duro Felguera. Més de 40 anys després, la seva família encara batalla per aclarir els fets. El seu advocat, Rafel Nadal, no va poder accedir ni als documents hospitalaris ni als policials.

Gustau Muñoz

Gustau Muñoz tenia només 16 anys quan un policia li va disparar un tret per l'esquena. Militava al PCE(i) i l'11 de setembre del 1978 va participar en una manifestació a Barcelona. No s'han aclarit les circumstàncies de la mort. Hi ha testimonis que van veure com dues persones, en un portal, intentaven extreure-li la bala amb un bolígraf i un sífo, “probablement dos policies”, segons Ballester. Albert Ramis tenia material fotogràfic dels fets però la policia va anar a casa seva i s'ho va emportar tot.

Adolfo Bárcena López

Adolfo Bárcena va morir per un tret del guàrdia civil José García Caraballo el 19 de febrer del 1977, que va ser declarat “no responsable” dels fets i va continuar la seva carrera. Bárcena havia quedat amb uns amics per anar a sopar al bar Parrufu d'Hostalric. Quan van sortir del bar la Guàrdia Civil va posar els companys de Bárcena contra la paret perquè una estona abans havien fet una frenada amb el cotxe davant la caserna. Bárcena va sortir per la porta del darrere perquè no duia la documentació a sobre, Caraballo el va perseguir amb el cotxe i li va disparar, segons ell, perquè se li va tirar a sobre.

Javier Francisco Núñez

Javier Francisco Núñez tornava de missa amb la seva filla Inés, de 3 anys, quan es va creuar amb la policia que represaliava una manifestació a Bilbao, el maig del 1977. Li van pegar mentre protegia la seva filla. Després d'uns dies recuperant-se al llit va decidir denunciar l'agressió, però uns agents l'esperaven a fora dels jutjats. El van fer pujar en un furgó, on li van tornar a pegar i el van obligar a beure conyac i oli de ricí. Va morir tretze dies després. Quan la Inés va fer 18 anys la mare li va explicar el que havia passat. Inés Núñez es va convertir en una brillant advocada i el 1999 va voler denunciar els fets, però la mateixa tarda que ho va intentar va rebre amenaces telefòniques com “Et matarem, sabem on vius”. Continua batallant.